

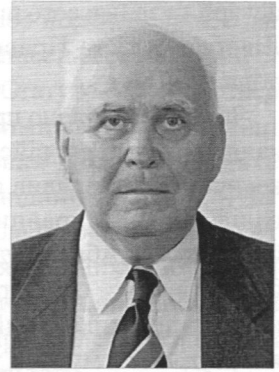
СТРАХОВ Микола Миколайович (4 трав. 1925, м. Харків – 9 серп. 2007, м. Харків) – укр. вчений-правознавець. Закінчив 1952 Харків. юрид. ін-т (тепер – Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого). Відтоді працював у цьому ВНЗ: пройшов шлях від асистента каф. історії д-ви і права до професора.

У 1956 захистив дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. н. на тему «Земельне законодавство УРСР у боротьбі за зміцнення союзу робітничого класу і селянства під час переходу до непу», у 1973 – дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. н. на тему «Основні закономірності виникнення і розвитку держави в країнах Стародавнього Сходу». Д-р юрид. н. з 1973. Вчене звання професора присвоєно у 1975, обраний 1993 членом-кореспондентом НАПрН України.

Наук. діяльність присвячувалась проблемам методології д-ви і права зарубіжних країн, України та методиці досліджень і викладанню історико-прав. дисциплін. Опублікував понад 230 наук. праць, серед яких: «Історія держави і права рабовласницького Китаю» (1960); «Держава і право феодальної Англії» (1964); «Рабовласницька і феодальна держава і право країн Азії і Африки» (1981, відп. ред. і співавт.), «Основні закономірності становлення буржуазної держави і права у провідних країнах Європи і в Північній Америці» (1991); «Історія держави і права Стародавнього Світу» (1994); «Актуальні проблеми всесвітньої історії» (1996); «Історія держави і права зарубіжних країн» (1999, 2001, 2003); «Історія держави і права України: Академічний курс: у 2 т.», у співавт., 2000) та ін.

Заслужений працівник освіти України (1995). Лауреат Держ. премії України в галузі науки і техніки (2002), Всеукр. щорічного конкурсу на краще профес. досягнення «Юрист року» (1995), конкурсу Союзу юристів на краще юрид. вид. (2000), Премії ім. Ярослава Мудрого (2003) та ін.

Нагороджений орденами: Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки, Слави III ступеня, Вітчизн. війни I ступеня, «За мужність» III ступеня і 15 медалями.

М. М. Страхов

В. О. Рум'янцеv

«СУД І РОЗПРАВА В ПРАВАХ МАЛОРОСІЙСЬКИХ...» – скорочена назва визначної пам'ятки укр. права 18 ст. Повна назва – «Суд і розправа в правах малоросійських обширно на розных местах показанная, а здесь в един краткій й ясній ексцерпт в прекращение горькой в судах волокиты, собранная в полезное же употребление малороссиянам списанная року от Рождества Христова 1750 18 октоврія». Ексцерпт являє собою збірник норм польс.-литов. (Литов. статут 1588; польс. переробки нім. права – Саксон Щербича та Порядок Гроїцького), рос. зак-ва, польс. конституцій 1511 та 1611, розпоряджень гетьман. влади, «Трибунала Великого князівства Литовського» 1581, тлумачення законів і розпоряджень Ген. кан-

целярії та звичасвого права, що діяли на Лівобережжі та Правобережжі впродовж 15–18 ст.

Збірник складено протягом 1750–58 канд. у члени Ген. військ. суду Ф. Чуйкевичем, який виявив себе як висококваліфікований правник і творча особистість. Служба на суд. посадах, а особливо в Ген. суді зробила з нього юриста-практика, який добре знав закон, суд. систему та її устрій, суд. процедуру, їх позитивні риси та хиби. Його прив. кодифікація зак-ва, наслідком якої став зб. «Суд і розправа...», була другою за часів Гетьманщини після «Прав, за якими судиться малоросійський народ» спроба впорядкування матеріального й процес. права. Але порівняно з «Правами...» праця Ф. Чуйкевича вийшла більш лаконічною й насиченішою. Автор намагався уникнути детальної регламентації відповідних сусп. відносин, обмежившись переважно питаннями судоустрою й судочинства, а також частково зем. та спадкового права.

Ідея необхідності спрощення суд. системи, зменшення кількості апеляц. інстанцій, розмежування суд. й викон. гілок влади тощо вказує на те, що збірник готувався Ф. Чуйкевичем під задуману К. Розумовським суд. реформу Гетьманщини. І цілком можливо, що саме Ф. Чуйкевич послугував генератором її ідеї. Перший варіант «Суд і розправа...» був завершений у 1750; а 1752 був переданий гетьману К. Розумовському.

Збірник за структурою складається з присвяти гетьманові К. Г. Розумовському й таких розділів: 1) Про докази; 2) Про рочки й роки; 3) Про процес;

4) Про апеляції; 5) Про виконання рішення суду; 6) Про посаг, віно й привінок.

Розд. 1 – Про докази – від якості доказів залежить успіх цив. процесу, у якому не можна обмежуватися присягою, а необхідно вишукувати певні докази, які б базувалися на правах малорос., які знають потрійне право: 1) право, затв. через земс. давнину; 2) природне; 3) набуте.

Розд. 2 – Про рочки й роки – і перші, і другі визначають строки суд. або коли суд. процес починається, продовжується і закінчується. Роки – квартал для засідання земс. судів, рочки – місячні строки для судів замкових (городських).

Розд. 3 – Процес – обґрунтовується різниця між цив. і крим. процесом. Належний та швидкий розгляд справи пов'язувався з якісною, професійною роботою суд. персоналу.

Розд. 4 – Апеляція – апеляція допускалася на вироки судів земс., замкових і підкоморських у тих випадках, коли був порушений закон або сторона бачила для себе кривду.

Розд. 5 – Про виконання суду – мова йде про виконання суд. вироків (рішень). У випадку протистояння владі, чи перешкоджанню їй у виконанні суд. вироку (рішення) надавалося право звертатися до Гетьмана.

Розд. 6 – Про посаг, віно й привінок – унормовувалося прав. регулювання майнових стосунків подружжя.

Закінчивши осн. частину праці, Ф. Чуйкевич незабаром побачив, що вона не досконала й не виразна в деяких місцях. Це спонукало його додати ще три розділи: Про давність земську (1755); Про апеляції зі Статуту (1754);

Про суд польовий, підкоморський і комісарський, тобто межовий (1758).

Розд. 7 – Про давність земську – поглиблено поняття давнини та стверджено, що справедливість має переважати суто формальне ставлення до закону.

Розд. 8 – Про апеляції зі Статуту – на підставі Литов. статуту, зак-ва 18 ст. та посилення на істор. факти доводилося, що апеляція за межі Гетьманщини до центр. рос. установах і незаконна, і непотрібна, і образлива та руїнна для людності.

Розд. 9 – Про суд польовий, підкоморний і комісарський, тобто межовий – польовий виїздив на спірні ґрунти в поле; підкоморний – обирався шляхетством із шляхетських кіл для врегулювання питань прив. землеволодіння. Комісарський – перед запровадженням на Гетьманщині підкоморських судів його здійснювали через окр. комісарів, які виїздили на спірні ґрунти й остаточно розв’язували справу, а також мали і межові функції. Глава також містить права та обов’язки комісарів-межовщиків.

Ідея про запровадження на Гетьманщині статутових шляхетських судів посталася у зв’язку з тим соц.-екон. положенням Гетьманщини, що його вона зазнала після Б. Хмельницького й перед обранням на гетьмана К. Розумовського (1654–1750). За цей період укр. старшина склалася в певний землевласницький поміщицький клас, що фактично на Гетьманщині тримала владу у своїх руках. Вона здобувала тепер правні підстави для своєї влади. Тому за гетьмування К. Розумовського постає думка,

яка згодом у 1763 й здійснилася, а саме про запровадження на Гетьманщині статутових судів. Статутові суди, безперечно, були одними із найважливіших станово-класових досягнень шляхетства на Гетьманщині. Праця Ф. Чуйкевича, що ставила й докладно обґрунтувала питання про них, набуває в історії права Гетьманщини значення як твір не тільки прав., але й такий, що мав практичні результати.

Незважаючи на те, що фактично «Суд і розправа в правах малоросійських...» не мала офіц. характеру, вона справила значний вплив на розвиток правничої думки та суд. практики, що виявлялося у застосуванні судами цього док-та при вирішенні суд. справ.

Оригінал праці Ф. Чуйкевича до наших часів не зберігся. Існують тільки його списки кін. 18 – поч. 19 ст.

Рукописна копія «Суд і розправа...» датована 1791, зберігається у відділі рукописів Держ. публ. б-ки ім. М. Салтикова-Щедріна в С.-Петербурзі.

Лит.: Ткач А. П. Історія кодифікації революційного права України. К., 1968; Радянська енциклопедія історії України, т. 4: Розлив – Яцкевич. К., 1972; Українська радянська енциклопедія, т. 11, кн. 1: Стодола – Фітореографія. К., 1984; Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини. Л., 2000; Юридична енциклопедія, т. 5: П–С. К., 2003; Люстрова енциклопедія історії України, т. 1: Від найдавнішого часу до кінця 18 ст. К., 2004; Правознавча спадщина Глухівщини: до 300-ї річниці проголошення Глухова столицею Лівобережної України: зб. пр. К., 2008; Терлюк І. Я. Історія держави і права України. К., 2011.

Н. С. Стеценко.

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

В27

Редакційна колегія 1-го тому:

**В. Д. Гончаренко (голова редколегії),
О. В. Зайчук, В. М. Єрмолаєв, В. В. Лемак,
В. О. Рум'янцев, І. Б. Усенко, О. Н. Ярмиш**

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Х. : Право, 2016.

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 1 : Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 848 с. : іл.

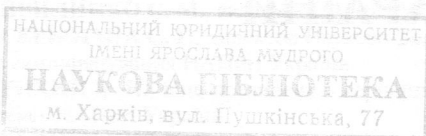
ISBN 978-966-937-049-5

Видання є систематизованим зводом знань про суспільний, державний лад, джерела й основні інститути права, які характеризують багатовікову історію українського державотворення.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться історією держави і права України.

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

- © Національна академія правових наук України, 2016
- © Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2016
- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
- © Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-049-5 (т. 1)

ISBN 978-966-937-048-8